

ТАҚРИЗИ

мушовири илмӣ ба диссертатсияи Мирзозода Садриддин Хол таҳти унвони «Соинуддини Хучандӣ ва хусусиятҳои ғоявию бадеии осори адабии ӯ барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.01.00 – Адабиётшиносӣ (10.01.01 – Адабиёти тоҷик, равобити адабӣ)

Мубрамии мавзӯи таҳқиқ. Дар силсилаи дудмонҳои маъруфи фарҳангӣ, амсоли Бармакиён, Навбаҳтиён, Балъамиён ва ғайра яке аз хонадонҳое, ки нависандагону шоирон ва муҳаддисону фақеҳони мутааддида тарбият кардааст Оли Хучанд ва сулолаи Хучандиёни Исфаҳон махсуб мешавад. Аз таъриху фарҳанги Исфаҳон бармеояд, ки намояндагони Оли Хучанди Исфаҳон дар ойини давлатдорӣ ва интишори фазлу дониш аз пешоҳангони замони худ будаанд.

Яке аз намояндагони номовари илму адаби Оли Хучанд дар Исфаҳони асрҳои миёна, Соинуддин Алӣ ибни Муҳаммад Хучанди Исфаҳонӣ (1369-1433) дар шумори ҳамин бузургон аст, ки дар қаламрави адабиёти тоҷикӣ-форсӣ ва арабӣ ҷойгоҳи хосае дорад. Вай аз нахустин намояндагони хонадони Хучанди Исфаҳон мебошад, ки матлиби илмиро дар либоси таълифоти адабӣ-илмӣ ба ҷилва овард ва мактаби хосаи худро ба вуҷуд овард. Аз муҳимтарин хидматҳо ва ибтикороти адабии Соинуддини Хучандӣ, ки ӯро дар таърихи адабиёт ва андешаҳои ирфонӣ маъруф гардонида, ба ҳам пайвастании маърифатшиносии ирфону фалсафа ва шеваи нигориши адабии илмӣ ба шумор меравад.

Мутаассифона, зиндагинома, осори илмию адабӣ, ҷаҳоншиносӣ ва ҳунари нависандагии Соинуддини Хучандӣ дар таърихи адабиёти тоҷикӣ-форсӣ ба таври муназзами комили илмӣ омӯхта нашуда, ҷомеаи фарҳангии тоҷикон низ бо рӯзгору осори ин шоир ва нависандаи тавоно шиносии лозимро надоранд. Таълифоти илмиву адабии Соинуддин дар адабиётшиносии тоҷикӣ боиставу шоиста баррасӣ нагардида, осори гаронмояи ӯ низ ҷопу муаррифӣ нашудааст. Бавижа масоили меҳварии осори Соинуддин, аз ҷумла ғояву бадеият ва омӯзаҳои ахлоқӣ, дар ҳадди муносиб ба аҳаммият то ҳол мавриди пажӯҳиши фундаменталӣ қарор нагирифтааст.

Лозим ба ёдоварист, ки феълан ба ҷуз қайду ишораҳои хеле мухтасари донишмандони тоҷик, аз қабилӣ С. Асадуллоев ва А. Насриддинов дар мавриди Соинуддини Хучандӣ тадқиқоти хос сурат нагирифтааст. Дар ин замина адабиётшиносии тоҷикӣ ба пажӯҳиши амиқ ва густардатаре ниёз дорад, ки **мақсад ва ҳадафи муаллифи диссертатсияро** фароҳам овардааст.

Бо таваҷҷуҳ ба ин масоили мубрам, дар диссертатсияи худ Мирзозода С. Х. хусусиятҳои ғоявию бадеии осори мансури Соинуддини Хучандиро барои

аввалин бор дар илми адабиётшиносии тоҷикӣ мавриди пажӯҳиши алоҳидаи монографӣ қарор додааст.

Диссертант дар таълифоти хеш аз сарчашмаҳои дасти аввал, хосса нусхаҳои хаттии девони адиб дар китобхонаҳои мухталифи олам истифода намудааст. Дар заминаи омӯзиши дастхати маҷмуаи расоили Соинуддини Хуҷандӣ, ки дар замони зиндагии нависанда истинтоҳ ёфтаанд, маълум карда шудааст, ки дар таркиби он хат ва имзои адиб ба назар мерасад. Ҳамчунин, 52 китобу рисолаҳои насрӣ ба тоҷикӣ-форсӣ ва арабӣ аз Соинуддини Хуҷандӣ баррасӣ ва муаррифӣ шудааст. Равиши маъхазшиносии маводди дар тақвияти асосҳои назарии диссертатсия таъсири матлуб гузоштааст.

Ҳамзамон, дар фасли алоҳидаи боби сеуми диссертатсия ба таври ҷудогона нусхаҳои хаттии осори нависандаро тавсифу тасниф гардида, ба тақмилу таҷдиди баҳсҳои марбут ба таҳлилҳои қиёсии нусхаҳои хаттӣ ва матнҳои мунташири рисолаҳои Соинуддини Хуҷандӣ роҳ кушода, мабоҳиси муҳимми адабиётшиносии рисолаҳо амик бурдааст. Таъйиди ғалатҳои матнӣ дар нашрҳо ва баробари ин тасҳеҳи онҳо бар асоси мутуни нусахи хаттӣ аҳаммияти матншиносии рисолаҳо низ ба намоиш мегузорад. Ин ҷустуҷӯҳои арзишманд барои таҳияи осори Соинуддини Хуҷандӣ роҳро ҳамвор мекунанд ва умедворем, ки муаллифи диссертатсия дар анҷоми ин кори муҳим низ иқдом хоҳад намуд.

Дар рисолаи Мирзозода С.Х., ҳамчунин, китобҳои маноқибу тазкира, фарҳангҳо ва осори адабию таърихӣ асримиёнагӣ, аз қабилӣ «Ҷомеи Муфидӣ», «Ҳабиб-ус-сияр», «Риёз-ул-уламо», «Кашф-уз-зунун», «Райҳонат-ул-адаб» ва «Аз-зариа» ба доираи муомилоти илмӣ кашида шуда, дар заминаи онҳо мулоҳизот ва хулосаҳои ҷолиби илмиву назарӣ рӯйи кор омадаанд. Дар ҷараёни таҳқиқ ва таълифи диссертатсия таҷрибаи илмии адабиётшиносону эроншиносони ватанию хориҷӣ, ба мисли Муҳаммадтақии Баҳор, Забехуллоҳи Сафо, Мелвин Коушкӣ, Саъдуло Асадуллоев, Худой Шарифов, Абдулманнони Насриддин, Луқмон Бойматов, ки перомони масоили меҳварии наср, ҷойгоҳи Оли Хуҷанд ва тасҳеҳу тақмили осори донишмандони хуҷандӣ ба иҷмол иттилоъ медиҳанд, мавриди истифода қарор гирфта, мулоҳизоти мухтасар ва гоҳо баҳсбарангези онҳо бо таваҷҷуҳ ба маохизи зиёди таърихиву адабӣ ва қиёсу муболиға батафсил, на танҳо ба дараҷаи қазияҳои мабсути илмӣ таҳаққуқ бахшидаанд, балки самтҳои навро дар баррасии масъалаҳои насри асрҳои миёна таҳсис додаанд.

Аҳаммияти назарии диссертатсияи С. Мирзозода дар он зоҳир мешавад, ки рисола дар заминаи вижагиҳои ҳунарии осори адабии Соинуддини Хуҷандӣ, махсусан, мухтассоти жанрӣ ва мавзуии мероси илмию адабии нависанда,

сабки осори мансури Соинуддин ва наср дар коргоҳи адабии суханварони асрҳои миёна, матолиби тозае ба миён гузошта шудаанд. Натиҷаҳои мазкур дар бобу фаслҳои диссертатсия ва равишҳои пажӯҳиши муаллиф таҷассум ёфта, имкон дорад дар заминаи улуми адабӣ, ирфону фалсафа, ахлоқ ва робитаҳои фарҳангии Хуҷанди Исфаҳон ҳамчун падидаи ҷолиби илми фарҳангшинохтӣ дар таълифи рисолаҳои таҳқиқотӣ ба кор гирифта шавад.

Аҳаммияти амалии таҳқиқ бо он мушаххас мешавад, ки натиҷа ва хулосаҳои илмии диссертатсия дар амалияи илми адабиётшиносии тоҷик дар пажӯҳиши масъалаҳои мавқеи осори бадеӣ дар эҷодиёти мутафаккирони асримиёнагӣ, хусусиятҳои ғоявию бадеии асарҳои мансур ва баррасии масоили аслию фаръии коргоҳи эҷодии адибон метавонад корбаст шавад.

Диссертатсия дар асоси методҳои муқоисавии таърихиву таҳлилӣ, шарҳу тафсир, концепсияи таҳлили забону услуби асари бадеӣ ва омӯри таълиф шудааст.

Дар диссертатсия бори нахуст рӯзгор ва осори илмию адабии Соинуддини Хуҷандӣ бо таъя ба осори худи нависанда ва сарчашмаҳои бозғатимод мавриди омӯзиш қарор гирифта, ба ихтилофи назарҳо, ки дар мавриди ном, кунияту лақаб, замони таваллуду даргузашт, таҳаллуси адабӣ ва осори мансуби ӯ байни муҳаққиқони ватаниву хориҷӣ ҷой доштанд, равшанӣ андохта шуда, ағлаби онҳо бо далелҳои қотеи илмӣ ҳаллу фасл гардидааст. Масъалаи нисбат додани Оли Хуҷанди Исфаҳон ба туркзабонӣ, ки бархе аз муҳаққиқони хориҷӣ ба ин назаранд, равшан карда шуда, андешаву баҳсҳои диссертант дар ин замина ҷолибу сахт воқеъ гардидаанд. Яке аз дастовардҳои шоёни таъкиди диссертатсия ин аст, ки муаллиф ба ҷанбаҳои адабиву бадеии таълифоти насрии адиб диққати махсус дода, дар таъя ба матни осори манзуму мансур ҷилваҳои фардии ҳунари шоирӣ ва маҳорати нигорандагии Соинуддини Хуҷандиро бо далелҳои муътамад намоён овардааст.

Дигар махсусияти таҳқиқотро диссертант дар робита ба аҳволу осор ва сабки асарҳои мансури Соинуддини Хуҷандӣ ин аст, ки ӯ бештар ба масоиле мувоҷеҳ шудааст, ки дар баррасиҳои илмии муҳаққиқони пешин сарфи назар гардидааст. Аз ҷумла, таҳқиқ дар авзои сиёсӣ-иҷтимоӣ ва адабии замони нависанда, таърихчаи хонадони Хуҷандӣ дар Исфаҳон, таснифоти жанрӣ ва мавзуии мероси адабии Соинуддин: номаҳо, ёддошт, мунозара, шарҳномаҳо ва махсусиятҳои адабиву мавзуии ашъори шоир. Афзун бар ин, дар диссертатсия мавзуҳои бунёдии осори Соинуддини Хуҷандӣ, ки аз чашмандози коршиносон берун афтадааст, аз қабилӣ вижагиҳои луғавӣ, сохторҳои дастурии забон, шеваҳои корбурди санооти бадеӣ, рамзпардозӣ ва корбурди ҳикоёти тамсилӣ

ва равишҳои истифода аз ашъори тоҷикӣ-форсӣ ва арабӣ, ки сабки фардии Соинуддини Хучандиро бозгӯй мекунанд, ҳамаҷониба омӯхта шудаанд.

Диссертант дар доираи таҳқиқи мавзӯ 1 монография, **51** мақола, аз ҷумла **22 адад** дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва КОА-и Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия, 3 мақола дар хориҷа (Эрон-2011, Олмотӣ-2012, Истанбул-2023) ва 26 мақола дар маҷмуаҳо ва маҷаллаҳои дигари илмӣ ба нашр расидаанд.

Аз баррасиҳои анҷомёфта дар диссертатсия равшан мегардад, ки муаллиф ба он мақсад ва вазифаҳое, ки дар назди хеш барои анҷоми ин кори пажӯҳишӣ гузоштааст, ба ҳубӣ баромадааст. Дараҷаи баррасӣ муфасссалу муътамад буда, масоили ба миёнгузоштаро таҳлил ва ба субут расонида, ба таълифи диссертатсияи тамомиятёфта муваффақ шудааст.

Аз ин лиҳоз, бар асоси муқаррар намудани чунин арзишҳои илмӣ таҳқиқот таъкид кардан муносиб аст, ки диссертатсияи Мирзозода Садриддин Хол дар мавзӯи «**Соинуддини Хучандӣ ва хусусиятҳои ғоявию бадии осори адабии ӯ**» пажӯҳиши муҳим дар адабиётшиносии тоҷикӣ ба шумор меравад, ки бо риояи муқаррароти КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таълиф гардида, муаллифи он шоистаи дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.01.00 – Адабиётшиносӣ (10.01.01 – Адабиёти тоҷик, равобити адабӣ) мебошад.

Академики Академияи миллии

илмҳои Тоҷикистон, доктори

илмҳои филологӣ, профессор

Нишонӣ: шаҳри Душанбе, ноҳияи Сино,

кӯчаи Ҳувайдӯллоев, бинои 224, ҳуҷ, 67;

Тел.: (+992) 98 797 5555, nosirjon@mail.com

Салим Носирҷон Юсуфзода

Имзои Н.Ю.Салимиро тасдиқ мекунам:

Мудири бахши умумӣ, кадрҳо ва корҳои

махсуси дастгоҳи Комиссияи марказии интиҳобот

ва раёйпурсии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Нормухаммедов А.У.

Нишонӣ: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,

шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 42,

тел.: +992 904-20-53-63

“ 5 ” сентябри соли 2025

